د مولانا سعيد افغاني : آزاده ، ټولنيزه ،علمي ، فرهنګي او نشراتي ارګان ته ښه راغلاست!

انجنیر عبدالقادر« مسعود »

د نشرنیټه : 5 اکتوبر 2024 میلادی

د ادب او فرهنګ له مخکښو، تاند او هڅاند استازي علم ګل « سحر » سره مرکه

ښاغلی علم ګل « سحر»

د پوهې، فرهنګ، شعر او پښتو ادب په ډګر کې ښاغلی علم ګل « سحر» ، هغه فرهنګپال، تکړه ویناوال، پېژندل شوی او هڅاند لیکوال دی چې نه یوازې د منظومو ښېرونو(اثارو) په تړاو یې بلکې د منثورو ښېرونو (اثارو) په اړه یې هم د خپل غښتلي قلم او هنري څواک له لارې نه ستړیکیدونکي او تلپاتې هلې ځلې تر سره کړې دي. د سحر صاحب په شعرونو، کیسو او داستانونو کې د پام وړ ادبي او هنري نوښتونه او ارزښتونه نغښتي دي.

ښاغلی ډاکتر عبدالغفور «لیوال» هغه پیاوړی ادیب، نوښتګر څېړونکی، پوهیال او فرهنګپال، وتلی او تکړه لیکوال او شاعر دی، چې د پښتو ژبې او ادب د علمي او ادبي زېرمې د زیاتولو په خاطر یې د پام وړ او اوچت ګامونه پورته کړې دي. ده په خپله یوه لیکنه کې د ښاغلي علم ګل «سحر» په تړاو داسې کښلي دي:

« ښاغلی علمګل «سحر» د یوې فرهنګي - ادبي تجربې خاوند شاعر او لیکوال دی، چې یو شمېر څېړنیزې هڅې یې هم د پاموړ دي. د ښاغلي سحر د نوې دورې غزلیزه او ازاده شاعري د معاصر

پښتو شعر یوه خورا ښکلي او له نوښتونو ډکه برخه ده، چې په شاعرۍ کې د هغه د لومړیو تجربو (په ۱۳۶۰ کلونو) څخه تر «۱۳۹۰» کلونو پورې یو څرګند ارتقایي هنري مزل څرګندوي.

تر دې ورهاخوا یو مهم کار چې ښاغلي سحر را پیل کړی و، د افغانستان د «۱۳۷۰» مې ناورین‌ځپلي لسیزې ورځنۍ ترخې خاطرې او د سترګو لیدلې یادښتونه وو، چې د کابل د ځګړو او جنایتونو تر تولو دقیقه، مستنده او په ادبي پیرایه کښل شوې تاریخچه یې بللی شو. ښاغلي سحر د خپلو دغو یادښتونو د راټولولو په اړه له ما سره غږېدلی و، څو برخې یې دلته او هلته خپرې شوې هم دي او ما لوستي دي.
زه فکر کوم د افغانستان د معاصر تاریخ دغه دقیق مستند تاریخ د خورا ډېر تاریخي او فرهنګي ارزښت خاوند یادښتونه دي. هیله ده، چې ژر داسې موقع مساعده شي، چې زموږ حساس لیکوال دغه یادښتونه د خپلو نورو لیکنو ترڅنګ بشپړې او چاپ کړي.
زه په خورا ترخو کلونو کې د سحر صاحب د فرهنګي مجالسو ملګرې پاتې شوی یم، د جنګ ځپلي کابل ډېرې خړې کوڅې مو په مزلونو ستړې کړې دي او پر فرهنګ، تاریخ، ادبیاتو او شعر سره غږېدلي یو. د ښاغلي سحر ژوند دې له خوږو او وریښمینو شیبو ډک وي! »

ښاغلي علم ګل « سحر» د خپلو نبېرونو (اثارو)، کړنو او کارنامو له لارې د پښتو ژبې او ادب ډېوې تل روښانه او ځلانده ساتلې دي او د خپلې ملي ژبې د پرمختیا او پراختیا لپاره یې بې ساري خدمتونه تر سره کړې دي. ښاغلی سحر صاحب هغه عزتمن، زیارکښ او تکړه لیکوال، شاعر او داستان لیکونکی دی، چې د ده په لیکنو، شعرونو، کیسو او داستانونو کې وطني، ملي او پښتني احساس او ارمان، له هیواد او هیوادوالو سره ژوره مینه له ورایه ښکاري.
ښاغلی افضل ټکور هغه تکړه او مخکښ شاعر او لیکوال دی چې د خپلو ادبي نبېرونو (اثارو) له لارې یې د پښتو ادب ستوري روښانه او ځلانده ساتلي دي. دی په خپله یوه لیکنه کې د سحر صاحب په تړاو داسي وایي:
« زه له نژدې څلویښت کلونو راهیسي ښاغلی علم ګل سحر له نژدې نه پیژنم هغه چې ما څومره لیدلی او لوستلی دی نو د هغه په زړه کې ما د ملګرتوب د ادب او فرهنګ سره مینه خپل هیواد او خلکو سره مینه په تویونو لیدلې ده.
د جمهوریت په وروستیو شلو کلونو کې ښاغلی سحر ډېر زیات کارکړی او ډېر تلپاتي اثار یې خپلې خوږې ژبې ته ډالی کړې دي. هغه نظم کم او هنری نثر یې زیات لیکلی دی او هم په دې برخه کې ډېر برلاسی ښکاري د ګران سحر صاحب په اړه ما ته هاغه د اروابښاد ایوب صابر یو شعر رایاد شي چې وایي:

د صابر وینا که نظم وي که نثر
یو مقام لري په نوي دبستان کې

نو د سحر صاحب منظوم او منثور اثار هم پښتو ادبیاتو په معاصر تاریخ کې همدغسي یو ښه مقام او تلپاتې ځای لري د هغه د نورو ښو او تلپاتي هنري او ادبي پنځونو په پار هغه ته اوږد عمر غواړم.
روغتیا او برې یې ملګرې شه
اوس همدومره
ما له ښاغلي علم ګل «سحر» سره مخکې هم د شعر او ادب په تړوا یوه بشپړه مرکه جوړه کړې وه.
دا دی اوس غواړم یو وار بیا د نرۍ والو ادبي مالوماتو او پښتو ادب د کیسو او داستانونو په برخه کې د ده د نبېرونو (اثارو)، کارنامو او کړنو په اړه د یوې ځانګړې مرکې له لارې د نوموړي علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت خپلو هیواد والو ته، چې د ده په تړاو لا تر اوسه پوره مالومات نه لري ور وپېژنم. دا هم تاسي او ښاغلی علم ګل سحر.
ګران سحر صاحب اجازه راکړئ خپل سلامونه او نیکې هیلې ستاسو درانه حضور ته وړاندې کړم، او خپلې پوښتنې در سره شریکې کړم.

ګران مسعود صاحب ډېره مننه. زه هم تاسو او ټولو مينه والو ته سلامونه وړاندې کوم، زه ستاسو په خدمت کې يم.

مسعود: ګران سحر صاحب که څه هم ستاسي له نوم سره د يو درونـد پښتون، ادبي او فرهنګي ستې په څېر او د يوه تکړه ژورناليست او د پښتو د خوندورو کيسو او داستاني آثارو او د يوه خوږ ژبي شاعر په توګه، افغان اولس، په تيره بيا پښتون ټبر پوره آشنا دي، خو بيا هم که مهرباني وکړئ، د خپل اند و ژوند او فرهنګي ډګر ته مو د راوتلو انګيزې او پيلامې په تړاو په لنډه توګه مالومات راکړئ.

سحر: مننه قدرمن انجنير صاحب چې تل مو افغاني ادبياتو ته خدمت کړی دی په تيره چې له افغان ليکوالو او اديبوهانو سره تل په زړه پورې مرکې کوئ ورروستی کتاب مو (ورک کوه نور) چې له ليکوالو سره د مرکو پر بنسټ چمتو شوی او چاپ شوی دی بې له شکه په دې لړ کې يوه ښه زياتونه ده. ستاسي له نيک نظره مننه کوم ، زه يو عادي افغان يم چې د ښه ليکوال او شاعر دعوه نه شم کولی، که ووايم په تصادفي ډول دې ډګر ته راغلی يم مبالغه به مې نه وي کړې خو د انسان په وجود کې يو څه وي چې وروسته را برسيره کيږي په ايرو کې د پټو سپرغيو مثال ډېر ويل شوی او لږ کليشه شوی دی زه به تر ځمکه لاندې د پټو زړو يا تخمونو مثال ورکړم چې زړي تر نسبتآ کلکې ځمکې لاندې وي خو کله چې لږ باران پرې وشي او ځمکه نرمه کړي داني له ځمکې سر راباسي او لوی بوټي يا ونې شي د شعر او بيا داستاني ادبياتو ډګر ته زما راتګ هم تقريبآ داسې يو مثال لري . په دې برخه کې زه د خپلې سيمې زرمت د سيمه ايزو هنرمندانو هنر او سندرې بې اغيزې نه بولم.

زموږ په سيمه کې به چې کله په کوم کور کې خوښي وه د چا کوژده واده به و يا به د چا په کور کې زوی شوی و نو د خوښۍ محفل به يې جوړاوه ، د سيمې خلک به ورتلل او زياتره به له مازديګره تر سهاره سندرو ته ناست و، زما يو تره اروابښاد خواځک لالا نوميده، دی ډېر درونډ او د جرګو مرکو سړی و او له موسيقي سره يې ډيره مينه لرله، دغه سيمه ايز سازونه يې نه قضا کول يو ټايپ(راديوکست) به هم ورسره و، سندرې به يې پکې ثبتولې او بيا به يې زياتره پيټاوي ته اوريدلې، زه به يې هم له ځانه سره بيولم ما به زياتره ټايپ ورسره وړ او سندرې به مې ثبتولې په اصطلاح تخنيکي همکار يې وم.
هغه وخت د زرمت وتلي هنرمندان معشوق زرمتی، لعلو يا لعل محمد، غلام زرمتی، سلطان او څو تنه نور و، دوی به د ډيرو ښو سندرو تر څنګ چې شپه به ښه پخه شوه نکلونه هم په سندرو ويل يا به يې فولکلوريکې کيسې او نکلونه ويل او د نکل نارې به يې له موسيقي سره ويلې چې واقعآ په زړه پورې وې. پر ما دې سندرو او منظومو کيسو ډېر اغيز کړی و، زياتره وخت به مې دا سندرې له ځان سره تکرارولې او کله کله به مې نور منظوم کلمات هم ور زياتول او خپل نوم به مې هم پکې ياداوه چې ګويا دا زما شعر دی.
په لومړي ګام کې ويلی شم چې د همدې هنرمندانو سندرو او منظومو کيسو اغيز و دغه راز په ماشومتوب کې مې په کلي او همدارنګه له خپلې ترور قلمي ابۍ څخه ډېر نکلونه اوريدل چې له کيسو سره يې زما مينه زياته کړه او بل زموږ په کور کې يو زوړ کتاب و چې زما مشر ورور اروابښاد تازه ګل کوم وخت کور ته راوړی و او ممکن پټ پټ به يې مطالعه کاوه، ځکه هغه وخت به ملاصاحبانو ويل چې دا کتابونه مه لولئ چې سړی خرابوي(کافرکوي) ما به هم کله کله په ويره ويره له نورو پټ دا کتاب لوست خو ډير نه پرې پوهيدم اوس چې يې را يادوم فکر کوم د پښتونخوا د کوم ليکوال د لنډو کيسو کوم کتاب به و د کتاب دوتنه شکيدلې وه او نوم يې نه و. دې کتاب هم ممکن زما په ذهن کې د داستان ليکنې زړي شيندلي وي، دا مې د ماشومتوب او تنکۍ ځواني وختونه وو، دغه زړي مې د ذهن په دښته کې همداسې پټ او کنګل پاتې شول تر څو چې يوه ورځ نرۍ نرۍ باران پرې واورېد او زما د ذهن ځمکه يې نرمه کړه او دا زړي را وټوکيدل.

دا کیسه په زړه پورې او اوږده ده دلته به لنډ ووایم. 1362 لمریز کال و هغه وخت زما دنده په پکتیکا ولایت کې وه، د ولایت ملکي او پوځي اداري په دریو کلاوو کې محدودې وې ، ښار او بازار نه و د ولایت ادارو او نورو شاوخوا کلیو چندان توپیر نه درلود د مامورینو د ژوند سطحه هم تر نورو کلیوالو بهتره نه وه.
یو ماښام زه او زما نږدې ملګری شهید درمحمد خپلواک چې هغه وخت زما مرستیال هم و، پخپله کوټه کې ناست و، په څراغ کې تیل نه و حیران و چې څه وکړو، دواړو له ژونده شکایت کاوه ، دا شکایت مو سوکه سوکه منظوم کړ، داسې چې خپلواک به یو بیت وایه ما به بل او همداسې مو یو طنزیه شعر بشپړ کړ، خوشحاله شوو لکه دغه شعر مو چې ټولې ستونزې حل کړې وي د مخابراتو مدیریت کوټې ته ورغلو لږ تیل مو ترې را پور کړل څراغ مو بل کړ، کتابچه مو را واخیسته او دا شعر مو پکې ولیکه، په هماغه شپه مو یوه دوه نور شعرونه هم په ګډه ولیکل په راتلونکو څو ورځو کې مو څو نور شعرونه هم ګډ ولیکل فکر مو کاوه اوس نو سم شاعران شوو، کتابچې مو بیلې کړې او شعرونه مو پکې لیکل. د یادولو وړ ده چې هغه وخت د (سپرغۍ) په نوم د صدیق کاوون توفاني د شعرونو یوه ټولګه هم زموږ په جونګړه کې وه چې کله کله به مو لوستله، په دې ډول موږ په اصطلاح شاعران شوو او بیا مې په ۱۳۶۴ کال کې لومړۍ لنده کیسه ولیکله. او وروسته مې په نورو برخو کې هم خپل قلم وازمایه.

مسعود: اجازه راکړئ، ستاسې نه وپوښتم، چې ولې په ادبي ژانرونو کې د شاعرۍ تر څنګ، لنډې کیسې او ناول کښنې رومان او داستان لیکلو لاره مو هم وټاکله؟

سحر: ماته داسې ښکاریدل چې نه شم کولی یوازې د شعر له لارې خپلې ټولې خبرې خپلو خلکو ته ورسوم او د خپلو پیغامونو د رسولو لپاره مې د شعر چوکاټ تنګ لیده نو ځکه مې داستان لیکلو ته هم مخه کړه له بلې خوا موږ هغه وخت یو ډول حرص هم اخیستې و، زموږ ژبې ته ډیر لږ کار شوی دی چې هرې خواته به مو مخ اړاوه موږ به پخپله ژبه کې ډیر لږ څه لرل فکر مو کاوه موږ به ډیر څه وکولای شو نو هرې خواته مو لاس اچاوه هغه و چې د شعر ، لنډې کیسې او ناول تر څنګ مو طنز ، د ماشوم ادبیاتو ، تاریخ او په فولکلور په برخه کې هم تر خپله وسه قلم وچلاوه.

مسعود: زموږ یو شمیر اندیال او فرهنګیال پر دې ګروهه دي، چې په پښتو کې د شعر په پرتله باید نثر ته زیاته پاملرنه په کار ده وشي. ستاسې پر اند د ولسونو په راویښولو او د ملي ولولو په راپارولو کې شعر ډېر اغیز لري او که نثر؟

سحر: دا چې وایي باید نثر ته زیاته پاملرنه وشي کره خبره ده زموږ په ژبه کې نثر ته هم لږ کار شوی دی شاعران نام خدای ډیر لرو خو د نثر په برخه کې ډیر لږ کسان کار کوي په دې برخه کې په کمي او کیفي لحاظ وروسته پاتي یو. او داچې د ولسونو په راویښولو او ملي ولولو په را پارولو کې شعر که نثر ډیر اغیز لري عام نظر دادی چې شعر ډیر تاثیر لري خو زه وایم هر یو پخپله برخه کې خپل رول لري، شعرونه خپل ځای لري او نثر خپل. موږ ویلای شو څومره خلک چې زموږ د کمساري لیکوال ارواښاد نصیراحمد احمدي (بغدادي پیر) یا دیویدجونز ناول او د هغه نورو ناولونو راویښ کړي او پوه کړي دي ممکن لږو شعرونو دا اغیز لرلی وي.
همداسې نورې کیسې، ناولونه او طنزونه. خو دا د دې معنا نه لري چې موږ د ملي ولولو په را پارولو کې د شعر له نقش څخه انکار وکړو. ټول خپل اغیز لري په دې شرط چې ښه ، په اخلاص او له زړه ولیکل شي.

مسعود: ګران سحر صاحب تاسې داستان او رومان څه ډول را پیژنئ (تعریفوئ)؟ ادب پوهانو لنډ داستان ډول ډول تعریف کړې دي، تاسې کوم تعریف غوره بولئ؟

سحر: تاسي پوهېږئ چې داستان او رومان دواړه د ادبياتو مهم ژانرونه دي، چې هر يو خپلې ځانګړتياوې لري دواړه د پېښو بيانولو لپاره کارېږي. ادبپوهانو په مختلفو وختونو کې په بېلابېلو ډولونو تعريف کړي دي، مسعود صاحب بايد ووايم چې د ښوونځي له وخته مې تعريفونه چندان نه خوښېږي دليل يې شايد زموږ فورموليته تعريفونه او د ښوونځي په ازموينو کې پر دې تعريفونو ټينګار وي چې موږ به تل ورسره په عذاب وو. خو دلته به د شويو تعريفونو په رڼا کې دا دواړه سره وپېژنو.
داستان يا لنډه کيسه يو لنډ ادبي فورم دی چې په محدودو کرښو کې يوه يا څو پېښې بيانوي د مشخصي پېښې يا موضوع په اړه خبرې کوي، زياتره وخت لږ کرکټرونه لري او په لنډه توګه لوستونکي ته ژور پيغام رسوي.
رومان بيا يو اوږد او پېچلی ادبي ژانر دی چې معمولاً څو کرکټرونه لري او د څو فرعي او اصلي پېښو په اړه تفصيلي کيسه بيانوي. په رومان کې ډېر کرکټرونه په يوه يا څو پېښو کې لوبېږي دا کيسه ممکن د يوه شخصيت د ژوند له پيله تر پايه وشي او کيسې په ډېر تفصيل سره پکې بيانيږي يعني رومان اوږد، پراخ، ژور او تفصيلي دی.

مسعود: په دې کې شک نشته چې داستان ليکنه يو هنر دی او ليکوال يې د هغه هنرمندان، په دې هڅه کې دي، چې د داستان ليکنې تکنيک، فن، پوهه زده کړي. تاسې د يو تکړه ليکوال په توګه د دې هنر زده کړې کله او چېرته پيل کړېځ؟

سحر: زموږ د وطن د پوهنتونونو تحصيلي نصاب ډېر پخوانی دی حتی لا اوس هم اوسنيو او آن د يو دوو لسيزو مخکې غوښتنو ته ځواب نه شي ويلای، د ژبو او ادبياتو په پوهنځي کې ما په دې اړه چندان ډېر څه نه دي زده کړي. په وروستيو وختونو کې په کابل کې رشاد کره کتنه او بيا افغان ادبي بهير جوړ شول او د دې دواړو ټولنو په اوونيزو غونډو کې په ادبياتو جدي بحثونه کيدل، په داستانونو او شعرونو کره کتنې کيدلې او هم د ادبياتو په اړه لکچرونه وړاندې کيدل تر دې لا ډېر مخکې له ۱۳۶۷ کاله راهيسې موږ څو تنو ليکوالو(اروابناد اسحق ننګيال، کمال الدين مستان، عبدالهادي هادي، نظيف تکل، لعل پاچا ازمون او نورو... ادبي غونډې لرلې . په دې ناستو کې به مو په ادبياتو جدي بحثونه کول ما ډېر څه همدلته او له نورو مشرانو ليکوالو او استادانو سره په خبرو او بحثونو کې زده کړي دي او هم د مختلفو کتابونو مطالعه.
که مې هير کړي نه وي فرانسوي شاعر شارل بودلر وايي د شعر ليکلو تخنيک زده کړئ، بيرته يې هير کړئ او بيا يې وليکئ يعني که د هرې ليکنې او کيسې په وخت کې يوازې تکنيکونو ته توجه وکړو ممکن د ژبې ښکلا، د نثر خوږوالي او په ټوله کې محتوا ته زيان ورسيږي. که ربښتيا ووايم د کيسې په تيوري چندان نه پوهيږم او د کيسې او ناول ليکلو په وخت کې عمومي نورمونه په پام کې نيسم نور مې ټول پام د ليکنې ښکلا ته وي نه پوهيږم چې څومره به پکې بريالی يم.

مسعود: ستاسې له انده د يوه نوښتګرانه لنډ داستان او ناول ځانګړتياوې کومې دي او تاسې له دغه پلوه کومه لاره لپله پسې اخېستې، په بله وينا، د کوم سبک او ښوونځي پليوني ياست او په ټوليز ډول د پښتو داستاني ادب لپاره رياليزم غوره بولئ که کوم نا رياليستي ښوونځی، لکه رومانتېسېزم، اېکسپرېشنېزم، ابمپرېشنېزم يا اېکزېستنسيالېزم... ؟ او دک و دليل يې څه دی؟

سحر: نوښتګر لنډ داستان او ناول له دوديزو داستانونو څخه توپير لري ځکه چې هغوی د داستان د جوړښت، ژبې، کرکټرونو او منځپانګې په اړه نوې لارې او تجربې کاروي. دا ډول آثار د ادبي نوښت او تخليق لويه برخه جوړوي چې لوستونکي ته نوې، ژورې او فکري تجربې وړاندې کوي.
د پښتو داستاني ادب لپاره د رياليزم او نورو غير رياليستي مکتبونو ترمنځ انتخاب کول يو مهم بحث دی او ډيرو دقيقو څېړنو ته اړتيا لري، ځکه چې دا په دې پورې اړه لري چې کوم ادبي مکتبونه د پښتو ادب له تاريخي، ټولنيزو او کلتوري شرايطو سره زيات سمون لري.

ریالیزم د ادبیاتو یو داسې مکتب دی چې د ژوند او ټولنې واقعیتونه په عیني او دقیق ډول وړاندې کوي. په دې مکتب کې لیکوال هڅه کوي د خلکو ژوند، ټولنیز حالتونه، او ورځني ستونزې په واقعیت کې بیان کړي. ریالیزم د خیالي او فوق العاده پېښو پر ځای د عامو خلکو د ژوند اصلي او حقیقي مسایل په کیسه او داستان کې انځوروي.
رومانتیسزم، اېکسپرېشنېزم، اېمپرېشنېزم او اېکزېستنسیالېزم ټول هغه ناریالېستي ادبي مکتبونه دي چې د احساساتو، فردي تجربو، خیالي نړۍ او ذهني انځورونو پر بنسټ ولاړ دي. هر یو له دې مکتبونو ځانګړي مفاهیم او نظریات وړاندې کوي.
تخیلي او مثالي نړۍ: د رومانتیسزم په څېر مکتبونه کولی شي د پښتو ادب ته د خیال او جذابیت یو نوی اړخ ورکړي، چې لوستونکي د ورځني ژوند د ستونزو څخه یو څه لرې کړي او په یو تخیلي نړۍ کې یې بوخت کړي.
زما په اند، ریالیزم د پښتو داستاني ادب لپاره تر ټولو اغېزمن او مناسب مکتب یا ښوونځی دی. د دې دلیل دا دی چې پښتو ادب زیاتره وخت د ټولنیزو، سیاسي او تاریخي حالاتو په واقعیتونو باندې ولاړ دی، او د ریالیزم مکتب کولی شي دا حالتونه په واضح او مؤثر ډول بیان کړي. ریالیزم د پښتنو د ژوند، مبارزو او ستونزو حقیقي انعکاس ورکوي، چې دا یو اړین ادبي فورم دی ترڅو د دوی تجربه، درد او د ژوند مشکلات په هنري بڼه وړاندې شي.
که څه هم غیر ریالېستي مکتبونه د پښتو ادب لپاره فلسفي او تخیلي ارزښتونه وړاندې کولی شي، خو د پښتو ټولنې ځانګړي شرایطو او ستونزو ته په کتو، ریالیزم یو مناسب فورم دی چې د خلکو واقعي ژوند، ستونزې او ټولنیز وضعیت په اغېزمن ډول وړاندې کړي. بیا هم سړی نه شي کولی لیکوالو ته د کوم ځانګړي ادبي مکتب پیروي توصیه کړي. د وخت په تیریدو او شرایطو په بدلیدو سره د ادبي مکتبونو اغیز هم بدلون مومي.

مسعود: د ډېرو لیکوالو لنډې کیسې، ناولونه، رومانونه او داستانونه نوښتګرانه، هنري او شاعرانه رنګ لري. دک و دلیل یې څه دی؟ او دا راته وواياست تاسې د دغو ژانرونو په لیکلو کې ځانته بیله لار او ځانګړی سبک لرئ، او که له کوم بل ادبي، هنري ښوونځي او سبک پلوینې یاست؟

سحر: له شکه پرته په وروستیو کلونو کې افغان لیکوالو د داستاني ادبیاتو په برخه کې ځینې نوښتونه لرلي دي، په وروستۍ لسیزه کې افغان لیکوالو نوي ناولونه او لنډې کیسې لیکلي دي چې د تیر پر تله کمساري دي، دلیلونه یې زیات دي د ځینو یې یادونه کولای شو. په تیرو دوو لسیزو کې په افغانستان کې ډیرې فرهنګي ټولنې او ادبي بهیرونه رامنځ ته شول په دغو بهیرونو کې په شعرونو او داستانونو کره کتنې کیدلې، په ادبیاتو جدي بحثونه کیدل او په ډیرو دا ډول غونډو کې د داستاني ادبیاتو په اړه ګټور لکچرونه وړاندې کیدل چې دې زموږ د داستاني ادبیاتو په وده او پراختیا کې ښه رول درلود.

زموږ یو شمیر لیکوال نورو هیوادونو ته ولاړل دوی هلته نورې ژبې زده کړې او د نړۍ له ادبیاتو او نویو خپرو شویو اثارو څخه خبر شول او یو شمیر نوي ادبي اثار افغاني ژبو ته راوژباړل شول. زموږ لیکوالو هم هڅه وکړه چې لږ تر لږه په ادبي ډګرونو کې د نړۍ له کاروان سره یو ځای شي. په تیرو دوو لسیزو کې د پخوا په نسبت د کتابونو چاپ ډیر شو، زیات شمیر ناولونه او د لنډو کیسو کتابونه چاپ شول، د داستاني ادبیاتو د هڅونې په موخه ښو اثارو ته ادبي جایزې ورکړل شوې چې دې ټولو زموږ د داستاني ادبیاتو په وده او پرمختګ کې ښه نقش درلود.
په دې موده کې ما هم ناولونه او لنډې کیسې ولیکلې (مینه او جګړه) ناول (مینه او وسواس) د لنډو کیسو ټولګه او د (شیطان څراغ) په نوم مې د طنزیه کیسو ټولګه او د ماشوم ادبیاتو په برخه کې مې څو نور اثار چاپ شول، دا چې څومره به پخپلو هڅو کې بریالی وم لوستونکي او کره کتونکي تر ما ښه قضاوت کولای شي.

مسعود: په اولسي او داستاني ادب کې د پښتو کيسو او نکلونو بېلابېل ډولونه شتون لري. دا کيسې او نکلونه له پېل نه تر پايه پورې په نثر، په نظم او په نثر او هم په نظم کې ليکل شوي دي. په دغو کيسو کې ډېرې داسې کيسې وې چې زموږ د لرغوني تېر کره وره په ګوته کوي او له هغو نه پاتې عشقي، حماسي او جنګي کيسې شته چې شمېر يې ډېر دی، موږ په دې لړ کې د مومن خان او شيرينو کيسه يادولی شو، چې د پښتو ادب هغه رښتيني معنوي پانګه ده چې ډېرو شاعرانو د حکايتي داستان په بڼه او نکلچيانو په دې نوم شعرونه او داستانونه ليکلي دي.ګران سحر صاحب تاسو د پښتو کيسو او نکلونو په تړاو څه ليد لرئ او دا راته ووياست د مومن خان او شيرينو کيسه چې زموږ د ولس په شفاهي ادبياتو کې د پام وړ ځای، پوړی اومقام لري، دا کيسه څه وخت، چېرې او د چا له خوا ويل شوې ده؟

سحر: کيسې او نکلونه د شفاهي ادب يوه په زړه پورې او مهمه برخه ده دغه کيسې يو شمير د مختلفو ملتونو سره ګډې دي او ځينې يوازې زموږ په خاوره او ملت پورې اړه لري. د مومن خان او شيرينو کيسه له هغو کيسو څخه ده چې دلته پيښه شوې ده، دغه کيسه د پښتو شفاهي ادبياتو له زړو او مشهورو کيسو څخه ده، چې په پښتني کلتور کې ځانګړی مقام او ارزښت لري. د مومن خان او شيرينو کيسه د پښتنو د عشقي، تراژيدي او حماسي داستانونو يوه مهمه نمونه ده، چې له يوه نسله بل نسل ته په شفاهي ډول ليږدول شوې ده.
دا چې دا کيسه چيرې او څه وخت پيښه شوې ده لا په دې اړه کره څېړنې نه دي شوې. د کابل او ننګرهار په لاره کې يو ړنګ کلی او ورته نږدې يوه هديره ده ډير خلک په دې نظر دي چې دا کلی چې فکر کوم(ډکري) نوميږي، د مومن خان دی او هلته موجود څلور قبرونه د مومن خان، شيرينو، ظفرخان او هغې ميرمنې بولي چې له دکن يا هندوستان څخه په مومن خان پسې راغلې وه. دا زموږ د ځينو خلکو نظرونه دي چې کومو څيړنو نه دي تاييد کړي او تر اوسه په دې باره کې دقيق اسناد نشته، خو ځيني څيړونکي په دې باور دي چې د مومن خان او شيرينو کيسه په شپاړسمه يا اوولسمه پيړۍ کې د پښتونخوا په جنوبي يا مرکزي سيمو وزيرستان، بنو، يا د دې سيمو په شاوخوا کې پيښه شوې ده. د مومن خان او شيرينو کيسه د پښتو شفاهي ادبياتو په زړه پورې او ارزښتمن ميراث دی چې له پيړيو راهيسې يې تر اوسه پورې يې خپل ارزښت ساتلی دی.

مسعود: هغه نکلونه او کيسې چې تر اوسه کومو شاعرانو نظم کړې دي او له ساز او اواز سره زمزه کيږي عشقي، جنګي، مذهبي او حماسي رنګ لري چې د ساري په توګه د مومن خان او شيرينو داستان، د ليلا او مجنون کيسه، د نمرود کيسه، د حضرت علي جنګنامه، د ممتاز شهزاده او بوقلمون کيسه، د نيکه داستان، د امامانو کيسه، د يوسف او زليخا کيسه او بې شمېره نورې کيسې په پښتو ژبه نظم شوي دي. تاسې د دغو کيسو د مضمون، موضوع، منځپانګې په تړاو څه ليد لرئ او د دغو کيسو او نکلونو موخه، وګړنی، هنري او ادبي، معنوي او رواني ارزښت څه ډول ارزوئ؟

سحر: هغه نکلونه او کيسې چې شاعرانو منظومې کړې دي، د پښتو کلتور او ټولنيز ژوند انځور په بڼه او عام فهمه ډول وړاندې کوي او لوستونکو او اوريدونکو ته لا په زړه پورې کيږي، ځينې يې له ساز او آواز سره زمزمه کيږي. ما په ماشومتوب کې د خپلې سيمې له سيمه ايزو هنرمندانو څخه له موسيقي سره د پيغمبرانو او وليانو او نورې مذهبي او عشقي کيسې اوريدلي دي چې تر اوسه مې هيرې نه دي او په اصطلاح هماغه خوند يې لا زما په ذهن کې پاتې دی غواړم هر وخت يې واورم خو هغه کيسې او سندرې زياتره په پخوانيو کستونو يا فيتو کې ثبت شوې او زياتره يې نوي سيستم ته نه دي اړول شوي نو ورکې شوي دي. (د زرمت سندرې) په نوم په فيسبوک کې يوې پاڼې ځينې دغه کيسې ثبت او شريکې کړې دي چې زه يې تل اورم.
دا نکلونه او کيسې د پښتو ادب، فولکلور او زموږ د خلکو د ټولنيز ژوند يو په زړه پورې برخه ده چې د مختلفو موضوعاتو په اړه ښه پيغامونه لري. نه يوازې د تفريح او خوند لپاره مهمې دي، بلکې زياتره يې د پند او اخلاقي روزنې لپاره هم مهمې او په زړه پورې دي.

مسعود: زموږ په اولسي او شفاهي ادب کې ځيني داسي نکلونه هم زموږ په اولس کې شته چې ځای او اولس يې په ربښتيني توګه نشو ټاکلی لکه د ګلو او صنوبر کيسه، د حاتم طايي کيسه او نورې... سحر صاحب تاسو د دغو کيسو د وګړني، ادبي او معنوي ارزښت په تړاو څه ليد لرئ؟

سحر: زموږ د شفاهي ادب نکلونه او کيسي او همدا کيسي چې تاسي يې يادونه وکړه د افغاني ټولني په معنوی ژوند کې ډېر ارزښتناک ځای لري. دا نکلونه او کيسي د خلکو تر منځ په پېړيو پېړيو کې له يوه نسله بل نسل ته په شفاهي ډول رسيدلي دي، چې دا د دې کيسو ارزښت ښيي د بيلګې په توګه حاتم طايي کيسه چې تاسي ياده کړه د سخاوت، مهرباني او انسانيت يوه بېلګه ده چې په خلکو کې د يوه خيرغوښتونکی او سخي شخصيت په توګه يادېږي. همدارنګه، د صنوبر نکل د ميني او وفادارۍ په اړه زموږ د ټولني د احساساتو ښکارندوی دی. يوه لنډۍ ده وايي:

ځوک چې له ياره وفا غواړي

ماته کيسه د صنوبر را ياده شينه

همداسي نورې زياتره کيسي د خلکو د عقايدو، ارزښتونو او ذهنيتونو منعکس کوونکي او د ټولنيزو اخلاقو او انساني ارزښتونو د پالني لپاره مهمې ښوونيزې وسيلې دي. دا کيسي ساده او رواني وي زموږ د ژبې او کلتور په غني کولو مهم رول لري.

مسعود: د پښتو په وګړني ادب (نثراو نظم) کې ډېرې داسي بېلګې او نمونې شته چې د تېرې زماني کړه وړه ، دودونه او رواجونه، انګېرني او روايتونه موږ ته په ګوته کوي چې موږ په دې لړ کې د نکلونو نارې، چاربيتې، بدلې، بګتی ،لوبې، داستانونه او کيسي (پلکوريک نثر او نظم)، د مروتو کسرونه، ازاد اولسي شعرونه، د آتڼ نارې، د ښادی بدلي د ميندو سندرې، د هوتکو نارې، د کاکړو نارې او نورې يادولی شو.که چېرې د يادشوي وګړني ادب هره بېلګه وڅېړو نو ارومرو پکې يو ډول کيسه تر سترګو کيږي. تاسي ملي نکلونه او اولسي نارې څه ډول ارزوئ او د دغو ملي نکولونو او اولسي نارو سايکلوژيک او رواني حالت، اروايي، معنوی، ادبي او ولسي ارزښت څرنګه څېړئ؟

سحر: نکلونه او ولسي نارې او کيسه ايزې سندرې نه يوازې د ادبي او هنري اړخه ډېر ارزښت لري، بلکې د سايکولوژيک، اروايي، معنوي او ټولنيزو اړخونو له مخې هم ډېرې ارزښتناکې دي. د خلکو په رواني روغتيا او ذهني پياوړتيا کې د پام وړ ونده لري.

د دغو نکلونو له لارې د يووالي، وفادارۍ، نيکي او ټولنيزو اخلاقو روحيه په خلکو کې تقويه کيږي او زموږ راتلونکي نسلونه له خپلو ملي ارزښتونو او تاريخي وياړونو څخه خبروي. د دې نکلونو او نارو له لارې، خلک هغه رواني ستونزې چې په خپلو ورځنيو چارو کې ورسره مخ دي، څرګندولی شي. د دې ولسي نارو له لارې هم خلک خپل دردونه، خوښۍ، مينه او د ژوند تجربې په داسي طريقه بيانوي چې د اورېدونکو په روان باندې مثبت اغېز کوي. د ښځو سندرې، لکه د مېندو سندرې، د ماشومانو په روزنه او د ميني په څرګندولو کې د ميندو د احساساتو بيانوونکي دي، او دا سندرې په ماشومانو کې يو ډول امنيت او خونديتوب رامنځته کوي.

ملي نکلونه او ولسي نارې د پښتو ادب د شفاهي برخې مهم اړخ دی. دا نکلونه د تخيل له اړخه خورا غني دي. دوی ساده او عام فهمه ژبه کاروي، خو په دې کې هنري ارزښتونه هم ډېر پياوړي دي. د نکلونو نارې او نورې ولسي سندرې او نارې د خلکو ترمنځ د يوه ګډ ادبي ميراث په توګه د کلونو په اوږدو کې ژوندی پاتي شوي دي، چې د خلکو د ټولنيزو اړيکو، دودونو او کلتور څرګندوی دي.

له بده مرغه بايد ووايم چې زموږ زياتره دغه فولکلوريکي سندرې او نارې د ورک کيدو او له منځه تلو په حالت کې دي ، ډېره برخه يې را ټولي شوی نه دي او په کتابي بڼه چاپ شوې نه دي، ځيني خو يې يو مخ هيرې دي د بيلګې لپاره د (مستوبلې) يادونه کولای شو چې هيڅ کار نه دی ورته شوی دا د اتڼ هغه نارې دي چې د ماشوم د زيږيدو په مناسبت به د کلي نارينه و ويلې او خوشحالي به يې څرګندوله دا نارې د پکتيا، پکتيکا، غزني او زابل ولايتونو په ځينو سيمو کې رواج وې چې اوس د هيريدو له خطر سره مخ دي. په وروستيو کلونو کې کاکړی غاړو ته څه نا څه کار وشو يو شمير يې

را ټولي او چاپ شوې خو لا ډیر کار ته اړتیا ده نورې چې تاسي یې یادونه وکړه لکه د مروتو کسرونه، د آتڼ نارې، د ښادی بدلې د میندو سندرې، د هوتکو نارې ٍ، دغه راز د نکلونو نارې، د ودونو سندرې لکه کنځاکی، د ماشومانو د لوبو سندرې او ډیرې نورې زیاتره د هیریدو او ورک کیدو له خطر سره مخ دي، هیله ده زموږ ځوان لیکوال دغې مهمې ملي دندې ته توجه وکړي او دا نکلونه، نارې او سندرې را ټولي کړي.

مسعود: مهرباني وکړئ د لویدیزو ادبي او هنري مکتبونو، لکه ریالېزم، جادویی ریالیسم او رومانتیزم په تړاو په لنډه توګه مالومات راکړئ، او دا راته ووایاست کومو نامتو افغاني په تېره بیا پښتني لیکوالو خپل اثار د دغو مکتبونو په رڼا کې کښلي دي او تاسي د دغو مکتبونو اغیز پر خپلو آثارو څه ډول څېرئ؟

سحر: ادبي مکتبونه په بېلابېلو وختونو کې د ټولنیزو، سیاسي، او حتی اقتصادي شرایطو په اساس منځته راغلي دي او هر یو یې خپل فکري او ټولنیز عوامل او خپلې ځانګړې موخې یې لرلې.
مثلاً د ریالېزم مکتب اصلي موخه یا هدف دا و چې د ژوند واقعیتونه پخپله اصلي بڼه او تر ډیره په غیر خیالي بڼه وړاندې کړي. د ریالیزم د مکتب پیروان ټولنیزې ستونزې او د خلکو ورځني ژوند، او د ټولنې اقتصادي او ټولنیز وضعیت په ریښتیني ډول بیانوي.
له دې وروسته د جادویی ریالیزم ادبي مکتب منځته راغی په جادویي ریالیزم کې واقعیت او خیال په داسې ډول سره ګډېږي چې ترمنځ یې د بیلوالي کرښې نه احساسېږي یا ډیرې لږې څرګندېږي.
په رومانتیزم کې طبیعت ته ځانګړی ارزښت ورکول کېږي، د دې مکتب پلویان هڅه کوي چې د ژوند ښکلا، مینه، او فردي احساسات په یوه خیالي او جذابه بڼه وړاندې کړي.

د افغاني ادبیاتو په بیلابیلو برخو کې د دې ادبي مکتبونو اغیزې لیدل کېږي تر اوسه پورې په دې برخه بشپړه او کره څېړنه نه ده شوې نه هم ما په دې اړه کومه دقیقه مطالعه او څېړنه کړې ده ممکن تیروتنه وشي او بیا دا خبرې د نورو لپاره د معلوماتو سرچینه وګڼل شي خو بیا هم ویلای شو زموږ پر ادبیاتو د نورو مکتبونو په نسبت د ریالیزم اغیز زیات دی په دې برخه کې د استاد سعدالدین شپون، نورمحمد تره کي، سلیمان لایق، استاد محمدصدیق پسرلي، نصیر احمد احمدي او ډیرو نورو داستان لیکونکو نومونه یادولی شو.
او ویلای شو که څه هم جادویي ریالیزم په افغان ادبیاتو کې په پراخه کچه نه دی رامنځته شوی، خو د ځینې معاصرو افغان لیکوالو په اثارو کې یې اغېز لیدلای شو چې په خپلو اثارو کې یې د واقعیتونو او خیالي پیبنو یو ترکیب وړاندې کړی دی زه د استاد اسد آسمایي، عبیدالله محک، ډاکتر محب زغم، عتیق رحیمي او انور وفاسمندر د ځینو اثارو یادونه کولی شم. همداسې افغان لیکوالو د رومانتیزم د ادبي مکتب له ځانګړتیاوو څخه الهام اخیستی، او په خپلو اثارو کې یې طبیعت، احساسات، عشق، او فردي ازادي ستایلي. ځیني لیکوال داسې هم دي چې د یوه اثر له لیکلو مخکې ځان ته لاره ټاکي او بیا خپل اثر د یوه ځانګړي ادبي مکتب د نورمونو پر اساس لیکي. زه خپله د خپلو اثارو په باره کې نه شم ویلی کیدای شي پرې د ریالیزم د ادبي مکتب اغیز ډیر وي او په ځینو برخو کې په ناخود اګاه ډول له نورو ادبي مکتبونو څخه اغیزمن شوی یم.
مسعود: یو شمېر لیکوال په خپلو نا پییلو پنځونو، داستانونو، ناولونو په تېره تکل او ګپ و شپ کې خورا خوږه، او له طنز و کنایي ډکه ژبه او ځانګړی قلم کاروي. ستاسي بر اند د دې لامل څه دی؟ آیا تاسي هم په خپلو داستاني اثارو کې له طنز او کنایي څخه ډکه ژبه کارولې ده او که نه؟
سحر: زموږ دغه لیکوال چې په خپلو لیکنو کې طنز، کنایه، او ستاسي په خبره خوږه ژبه کاروي، ډېر ځانګړي ادبي وړتیاوې لري. دوی د ژبې له ښکلا، مختلفو سیمه ایزو کلماتو او ادبي صنعتونو سره ژوره بلدتیا لري، داسې لیکوالان د ټولنې نیمګړتیاوې، ناخوالې او ستونزې په ډېر هنر سره په طنزي ژبه بیانوي. ځیني لیکوال لکه استاد شپون ، منان ملګری، کاتب پاڅون، هارون یوسفي، او عبدالنافع همت په طبیعي ډول له خندا او طنز سره نږدې اړیکه لري او په ورځني ژوند او له ملګرو

او دوستانو سره په ناسته ولاړه او مجلسونو کې هم ښې ټوکې کوي او خوږ مجلس يې کاوه يا کوي.
دا او ځينې نور محترم ليکوال کولی شي خپلې خبرې په طنزي بڼه وړاندې کړي ځکه چې دا د دوی د شخصيت او کړو وړو ځانګړنه هم ده او په ليکونو کې يې دا طنزيه ژبه ډيره طبعي، اغيزناکه اوښکلې راځي. دا ډول نوښتګر ليکوال پر ژبه حاکم او د ژور تولنيز درک وړتيا لري، چې کولی شي په خپلو پنځونو کې خوږه او له طنز ډکه ژبه وکاروي، او دغه مهارتونه يې ليکنې ځانګړې او د لوستونکو لپاره په زړه پورې کوي.
وايي بنده پخپل وس پر دی ما هم تر خپله وسه هڅه کړې ده داسې څرګونه زما په چاپ شوي ناول او کيسو کې څرګنديږي او هم مې ځينې طنزيه کيسې ليکلې دي چې په کتابي بڼه چاپ شوې دي.

مسعود: مهرباني وکړئ د داستان د ډولونو په اړه په لنډه توګه مالومات راکړئ، او دا راته ووياست چې په بهرني او زموږ په هيواد کې لومړني رومانونه او داستانونه کومو پيژندل شويو ليکوالو کښلي دي؟

سحر: د داستان د منځپانګې، موضوع، او سبک له مخې بېلابېل شکلونه لري. لکه عشقي، حماسي، مذهبي، خيالي، تاريخي، جنايي يا پوليسي، هيجاني، اخلاقي تدريسي، طنزي، علمي تخيلي، اخلاقي او نور....
او لکه څنګه چې پوهيږئ په بهرنيو ادبياتو کې هماغه د سروانتس مشهور ناول دون کيشوت لومړنی ناول بلل شوی دی.
او د افغانستان په پښتو او دري ادبياتو کې لومړني ناولونه د شلمې پيړی په لومړيو کلونو کې راڅرګند شول، چې په لومړيو کې له بهرنيو ژبو څخه ناولونه زموږ دواړو ژبو ته راوژباړل شول او بيا افغاني ناولونه او داستانونه هم وليکل شول معلومات وايي چې علامه عبدالحی حبيبي په پښتو ژبه ميرزا عطا محمد فيضاني په دری ژبه کې د ناول ليکنې مخکښان ګڼل کيږي او که يوازې په پښتو ژبه کې ووايو نو لومړنی ناول د استاد سيدراحت زاخيلی دی چې د(ماه رخ)) ناول دی.

مسعود: تاسې کليوالي او ښاري کيسې او مدرن او سنتي داستانونه يو تر بله څه ډول پرتله کوئ او توپير يې په څه کې وينئ؟ د يو مدرن داستان د ليکلو لپاره د افسانې د ليکنو په دود بايد کومې لارې او نظريې په کار واچول شي؟

سحر: دا کيدای شي زياتره د موضوعاتو له مخې سره بيلې کړو په کليوالي کيسو کې د کليوالو سيمو ژوند، دودونه، کلتور او ټولنيز جوړښتونه بيانيږي. معمولا د طبيعت، بزګری، کلتوري روايتونو، او د کليوالو ترمنځ اړيکو په اړه خبرې کيږي. د دې کيسو پيښې اکثر په کليوالي چاپيريال کې ترسره کيږي، او موضوعات يې هم هماغه کليوالي موضوعات دي.
ښاري کيسې بيا د ښارونو ژوند بيانوي. په دې کيسو کې د ښاري ژوند ښکلې او ستونزې، د ښار د خلکو ورځنی چارې، د پرمختګ او ټکنالوژۍ اغيزې، او ټولنيز اختلافات راځي.
د توپيرونو په اړه يې ويلای شو چې کليوالي کيسې په عمومي ډول ساده، دوديزې، او د عنعنوي ټولنو ځانګړتياوې لري، خو ښاري کيسې عصري، پېچلې او د انفرادي او ټولنيزو فشارونو په اړه وي. د کليوالو کيسو ژبه اکثراً ساده او عنعنوي ده، په داسې حال کې چې ښاري کيسې د پېچلو او عصري موضوعاتو له امله ژبنې او فلسفي رنګونه هم خپلوي.
سنتي داستانونه اکثره وختونه له شفاهي ادب څخه سرچينه اخلي. دا کيسې په ساده او مستقيمه بڼه بيان شوي وي او د خلکو دوديز باورونه او کلتوري روايتونه پکې انځور شوي وي. په سنتي داستانونو کې عموماً خيالي نړۍ، اخلاقي ښووني، د خلکو دودونه او مذهبي روايتونه ځای لري.
مدرن داستانونه د عصري ادب يو نوی پړاو دی چې له سنتي فورمونو څخه خپلواک دی. دا کيسې اکثر وختونه د روايت په بڼه کې تغيرات لري.

مدرن داستانونه اکثراً په کرکټرونو او د دوی په داخلي رواني او احساساتي حالتونو باندې تمرکز کوي. او د یوې واحدې پایلې یا اخلاقي نتیجې پرځای، پیچلي مفاهیم وړاندې کوي. په دې ډول کیسو کې د کرکټرونو پیچلتیا، احساسات، او ذهني جوړښتونه په ژوره توګه څېړل کېږي. د پېښو د وخت او ترتیب په لحاظ آزاد وي. کیدای شي کیسه په ترتیب سره بیان نه شي، بلکې مختلف وختونه او زاویې یو بل سره ګډ شوي وي. او د پیښې په بیانولو کې له نویو او مختلفو میتودونو څخه ګټه واخیستل شي.
په دې ډول کیسو کې زیاتره دا معمول ده چې کیسه په نامکمل او غیر مشخص پای سره پای ته ورسیږي. او لیکوال د لوستونکو ذهنیت ته د پایلې پرېکړه پرېږدي.
په دې ډول کیسو کې ژبه معمولا شاعرانه، نوې او غیرمتعارفه وي. د کرکټرونو رواني حالات زیاتره په شاعرانه ډول انځوروي. دا داستانونه پېچلي او د رواني او ژورو فلسفي مفاهیمو د انځورولو هڅه کوي.

مسعود: ستاسې له انده لنډه کیسه او ناول او بیا دا دواړه له نورو ناپییلو(منثورو) ځېلونو رومانونه، (طنز، تکل، نندارمې یانمایشنامې، فیلمنامې...)، اسطورې، او حماسې د کیسې له لیکنې سره د میتود له پلوه څه توپیر او کومې ځانګړتیاوې لري؟

سحر: لنډه کیسه او ناول، لکه نور منثور ادبي ژانرونه (رومانونه، طنز، تکل، نمایشنامې ...)، د کیسې له لیکنې سره ډېر ورته والی لري، خو د هر یو ژانر ځانګړتیاوې، جوړښت او میتود توپیر لري.
لکه څنګه مو چې د مخه وویل لنډه کیسه په خپل جوړښت کې محدوده ده او هڅه کوي چې په لږه موده کې یوه پېښه، شخصیت یا موضوع روښانه کړي. معمولا یو ځانګړی پیغام لري پیچلي پېښې او زیات شمېر کرکټرونه نه لري
لنډوالی یې د دې لامل کېږي چې لیکوال اړ وي چې یوازې مهمې پېښې او کرکټرونه ځای کړي. د کیسې پیل، منځ او پای واضح او تر ناول لنډ وي.
ناول د موضوع په لحاظ ژور او مفصل وي او د ډېرو کرکټرونو، پېښو او پیچلتیاوو درلودونکی دی. ناولونه اوږده وي او کیسه په داګه کولای شي چې د کرکټرونو، زمان، مکان، او ټولنیزو حالاتو په ژور وضاحت تمرکز وکړي.
ناولونه د ګڼو کرکټرونو او څو اړخیزو کیسو په لرلو سره پیچلتیاوې لري
وخت او فضا په ژوره توګه پکې څېړل کېږي، او کیسه د کرکټرونو د پرمختګ لپاره زیاته موده اخلي.
طنز په کیسه کې د طنز او مزاح په کارولو سره ټولنیزې ستونزې او کمزورۍ په نښه کوي. دا ژانر هڅه کوي چې د مسخرو، کنایې او ریشخند له لارې پیغام وړاندې کړي. لیکوال د طنز له لارې ټولنیز، سیاسي یا اخلاقي پیغام وړاندې کوي.
تکل یو ډول ادبي لیکنه ده چې شخصي تجربې، افکار، او مشاهدات بیانوي. په تکل کې د لیکوال شخصي ژوند او احساسات روښانه کېږي.
ننداره یا نمایشنامه یو ادبي ژانر دی چې د ننداره لپاره لیکل کېږي او ډراماتیک جوړښت لري او د کرکټرونو ترمنځ د مکالمو له لارې کیسه وړاندې کېږي.
اسطورې د پخوانیو افسانوي کیسو او روایتونو ټولګه ده چې له خیالي کرکټرونو او پیښو څخه ډکې وي. د اسطورو جوړښت په خیالي او افسانوي توکو ولاړ وي. حماسې هغه اوږدې کیسې دي چې د اتلانو، جګړو او لویو کارنامو په اړه خبرې کوي.
لنډه کیسه او ناول په خپل جوړښت کې له نورو ادبي ژانرونو څخه بېل دي، ځکه چې دواړه د یوې اوږدې یا لنډې کیسې په توګه جوړېږي. هر ژانر خپل ځانګړی میتود، ژبه، او موضوعات لري چې د لیکلو پر مهال یې باید په پام کې ونیول شي.

مسعود: تاسي په داستاني ادبياتو کې مهمې ستې، د پامور ځېرې، سترې پېښې او د پښتو ارزول او ټولنيز بدلونونه څه ډول ځېرئ، او دا راته وواياست ايا زمونږ په ټولنه کې اديبانو او ليکوالو په خپلو ادبي اثارو کې زمونږ ټولنيز شرايط انځور کړي دي او که نه؟

سحر: په پښتو او نورو سيمه ييزو ادبياتو کې، اديبانو او ليکوالو د خپلو اثارو له لارې د ټولنيزو شرايطو انځورونه وړاندي کړي دي.
افغان ليکوالان د خپلو شخصي تجربو، ټولنيزو تعاملاتو، او د خپل وخت د ستونزو په اړه ليکنې کوي. دې سره يې د ټولنيزو او کلتوري شرايطو د انځورولو لپاره وسيلې پيدا کړي دي.
په پښتو ادبياتو کې تاريخي او فرهنګي ارزښتونه زيات ځای لري. ليکوالان د خپلو اثارو له لارې د پښتني کلتور او تاريخ د ساتنې لپاره هڅې کوي.
د داستاني ادبياتو ستې، ځېرې، او پېښې د کيسې د تحليل يوه مهمه برخه ده، چې د ټولنيزو بدلونونو، کلتوري ارزښتونو، او تاريخي حالاتو د ځېړلو لپاره مهمه وسيله ده. په پښتو ادبياتو کې، ليکوالو د ټولنيزو شرايطو انځورولو په برخه کې زيات کار کړی دی، چې د ټولنې د وضعيت او بدلونونو په پوهېدو کې مرسته کوي.

مسعود: ستاسي پر اند داستان ليکونکي څه وکړي، ترڅو د هغه مينه وال(مخاطب) يې په چټکی سره داستان ته ورننوځي او هغه تر پايه ولولي؟

سحر: زما په نظر په لومړي ګام کې د کيسې قوي او ښه پيل د لوستونکي توجه جلبوي.
په کيسه کې لوبيدونکي کرکترونه بايد جالب، پيچلي او د هغوی رواني حالات د احساس وړ وي.
د ژبې ښکلا ته پاملرنه او د کيسې د نثر خوږوالی دغه راز د پيښې د ځای، وخت، او حالت تفصيل په داسې ډول وړاندې کړئ چې لوستونکی له کيسې سره يو ځای سفر وکړي او ځان په پيښه کې شريک احساس کړي. د پيښې يا پيښو لړۍ بايد داسې روانه وساتل شي چې لوستونکی يې د پايلو په اړه وړاندوينه و نه کړي او لوستونکی تل له نوو او ناپېژندل شوو واقعيتونو سره مخ شي.
په کيسه کې بايد داسې ټکرونه رامنځته شي چې لوستونکی يې د هواري لپاره دلچسپي ولري خو دا ټکرونه بايد تصادفي او غير طبعي نه وي. په کيسه کې تلوسه له پيله تر پايه وساتل شي.
که په لنډو يې ووايو د داستان ليکونکي لپاره مهمه ده چې د کيسې پيل، شخصيتونه، پيښې، ژبه، او شخړې او ټکرونه داسې وکاروي چې لوستونکي په چټکی سره کيسې ته ورننوځي او هغه تر پايه ولولي.

مسعود: تاسي هغه داستاني آثار، چې د خيال، رويا او عيني موضوعاتو، پرته ليکل شوي وي څه ډول ارزوې؟

سحر: دا ډول آثار زياتره د رياليزم يا واقعيتپالنې په چوکاټ کې راځي. دا داستانونه په خاص ډول پر هغو موضوعاتو تمرکز کوي چې له واقعي ژوند سره ژورې اړيکې لري، پرته له دې چې په خيال يا غير واقعي عناصرو تکيه وکړي. داسي ليکنې د ورځنې ژوند ريښتينې پيښې او حالتونه بيانوي، لکه ټولنيز، اقتصادي او اخلاقي موضوعات. کرکټرونه يې عموماً د عادي خلکو له منځه وي، د هغوی د ژوند ستونزې، احساسات او چلندونه په ريښتيني بڼه انځوروی، د دې ډول آثارو ژبه عموماً ساده، خو روښانه او جدي وي، پرته له اغراق او پيچلتيا. دا آثار د ټولنې ناخوالې، نابرابرۍ او ستونزې ښکاره کوي او د لوستونکو لپاره د ژوند ريښتيني اړخونه وړاندې کوي او د هغو پيښو او حالتونو په اړه يې ژور فکر او پوهاوی ته هڅوي چې په ټولنه کې يې تجربه کوي.
مسعود: تاسي په خپلو داستاني آثارو او ليکنو کې له خپل پلرني ټاټوبي سره خپل ځانګړې اړيکې ساتلې دي او که هغه سوژې مو په کارولي دي چې د سفر او کډوالۍ پر مهال مو په خيال کې راغلي دي؟ او دا راته وواياست آيا د جلاوطنۍ، کډوالۍ درد ستونزو او ناخوالو ستاسي پر ليکنو او داستاني آثارو باندې کوم جوت اغيز لرلی او که نه؟

سحر: زما په اثارو کې لکه د بل هر افغان ليکوال زياتره د خپل وطن موضوعات ډير دي نږدې تولې سوژې مې د ګران وطن افغانستان د خلکو له ژوند څخه را اخيستي دي. د جلاوطني درد طبعآ سخت وي او په شعرونو او داستانونو کې ځان څرګندوي رحمان بابا فرمايي:

دا دستور دی چې له درده زګيروی خيږي
ګنی څه و د رحمان له شاعريه

له وطنه د ليرې والي دردونه عادي دردونه دي څومره چې د سړي په ژوند تاثير لري همدومره يې په اثارو کې هم ځان را ښکاروي خو موږ چې هر ځای يو روحآ په وطن کې يو خوبونه مو د وطن وي شعرونه مو د وطن وي او دردونه مو د وطن وي.

مسعود: زموږ يو شمير پنځوونکي او ليکوال په بيلابيلو دورو کې د مجبوريتونو له مخې له هيواد نه بهر په ايران، پاکستان، اروپا او امريکا کې کډوال شوي دي، پرته له يو شمير شميرلي کسانو، نور خپل هيواد ته نه دي تللي.تاسې دغه لامل څه ډول ارزوئ؟

سحر: په تيره تقريبآ نيمه پيړی کې زيات شمير افغانان کډوالي ته مجبور شوي له دې جملې څخه زموږ زيات شمير ليکوال او شاعران هم د خپل وطن پريښودو ته اړ شول دا که له يوې خوا زموږ د وطن لپاره نه جبيره کيدونکی زيان لري له بلې خوا يې ځينې ګټې هم لرلې دي زموږ ليکوالو په بهر کې نورې ژبې زده کړې او د نړی له ادبياتو سره اشنا شول داچې يو شمير يې خپل وطن ته بيرته را ستانه نه شول ډير علتونه لري يو دا چې دوی اوس په بهر کې د ځان لپاره ژوند جوړ کړی دی څوک دندې او کارونه لري اولادونه يې مختلفو ښوونځيو او پوهنتونونو ته ځي بل خوا د افغانستان بې ثباتي چې يو وخت يو ډول حکومت وي او د بيان ازادي وي خو بل وخت بيا بل نظام او چا ته د خپل نظر څرګندولو ازادي نه وي زموږ وطنوال چې ګاونډيو او نسبتآ وروسته پاتي هيوادونو ته مهاجر شوي دي زياتره يې بيرته نه دي راغلي ليکوال او شاعران مو زياتره اروپايي هيوادونو ، امريکا، کاناډا او استراليا ته مهاجر شوي دي چې د ژوند سطحه لوړه او د روغتيا او زده کړو امکانات زيات او ښه دي.

دا چې څوک وطن ته راغلي او يا نه دي را ستانه شوي د هر چا خپله پريکړه ده او د درناوي وړ ده که راشي د وطن په ګټه به وي خو زه ورته يو وړانديز لرم زموږ ليکوال که په هر هيواد کې دي که د هغو هيوادونو کتابونه زموږ ژبو ته را وژباړي ډير لوی خدمت به يې کړی وي زه هيله لرم هر بهر ميشتی ليکوال دا ملي دنده هيره نه کړي.

مسعود: د يوه داستان او ناول په رامنځته کيدو کې د يوه هيواد بيلابيلې پديدې لکه جګړه، بيوزلي، او کډوالي او داسې نور... څه اغيز لري؟ تاسې په څپلو آثارو کې جګړه او د جګړې ضد دريځ څه ډول انځور کړی دی؟

سحر: دا پديدې چې تاسو يې يادونه وکړه د انسانانو په ژوند ژور اغيز لري. ليکوال هم د تولنې د نورو وګړو په څير او آن زيات له جګړې، بيوزلي، او مهاجرت څخه متاثر کيږي نو په دې موضوعاتو داستانونه ليکي.

جګړه، بېوزلي، کډوالي، سياسي ناورينونه او نور تولنيز بدلونونه هغه پديدې دي چې د يوه داستان او ناول په رامنځته کېدو کې ژور اغيز لري. دا پديدې نه يوازې د کيسې موضوع او پېښو جوړښت ټاکي، بلکې د شخصيتونو په وده، د کيسې په فضا او تولنيز پيغام کې هم مهم رول لوبوي. د داستاني ادبياتو ليکوالان له دې پديدو څخه ګټه اخلي ترڅو د تولنې ريښتيني ستونزې او تجربې انځور کړي او لوستونکو ته د ژوند موجود واقعيتونه او پيچلتياوې وړاندې کړي.

له نږدې نيمې پيړی را هيسې د افغان ليکوالو په کيسو او ناولونو کې جګړه او د جګړې له امله رامنځته شوې ستونزې لکه مهاجرت، فقر او سياسي بې ثباتی ځانګړی ځای لري له هغې جملې څخه زما په اثارو کې هم جګړه او د جګړې ضد موضوعات ډير دي زما ناول (مينه او جګړه) د افغانستان د جګړې او ډيره برخه يې د کابل د تنظيمي جګړو په اړه ليکل شوی دی. زما زياتره لنډې کيسې او آن طنزونه د جګړې په اړه او د مرګپال فکر پر ضد دي.

مسعود: د ځینو لیکوالو پر اند د یوه هیواد ادبیات هغه وخت وده او پرمختګ کوي، چې له سیاست څخه بیل او یا په بله ژبه له هغه څخه واټن ولري، که چیرې دا خبره پر ځای وبولو، د نړۍ ډیرو سترو لیکوالو سیاسي اندیښنې درلودې لکه (کوندرا، داستایوفسکي، چخوف) او داسې یو شمیر نورو، چې ټولو یې سیاسي لرلید درلود، تاسې د یو لیکوال، رو ښاندي او فرهنګي ستې په توګه په دې اړه څه لید لرئ؟

سحر: په دې اړه مختلف لیدلوري شته چې زیاتره له ادبي مکتبونو څخه سرچینه اخلي یو شمیر لیکوال او منتقدین باور لري چې ادبیات هغه وخت ښه وده کوي چې له سیاست څخه لیرې وي او ادبیات باید له هر ډول سیاسي اغېزو او ایډیالوژیکو محدودیتونو څخه ازاد وي ترڅو خلاقیت وده وکړي. که ادبیات له سیاست سره وتړل شي، کیدای شي لیکوال تر سیاسي فشارونو او ځینو بندیزونو لاندې لیکلو ته اړ شي، چې د ادبي اثارو کیفیت او بېطرفي ته زیان رسوي.
خو ځیني نور لیکوال او ادبپوهان بیا باور لري چې ادبیات او سیاست نه شي جلا کېدای، او برعکس، سیاسي لیدلورى او ټولنیز شعور کولی شي ادبیاتو ته ژوروالی او لا ارزښت ورکړي.
ادبیات له ټولنیزو او سیاسي حقیقتونو څخه راپورته کیږي. لکه څنګه چې همدې لویو لیکوالو چې تاسې یې یادونه وکړه او ډیرو نورو په خپلو اثارو کې د انسانانو په ژوند کې د سیاسي ستونزو، ټولنیزو فشارونو او اخلاقي مسایلو په اړه لیکنې کړې دي. د دوی سیاسي لیدلوري د هغوی په اثارو کې څرګند دي.
ادبیات په تېرو وختونو کې ډېر ځله د سیاسي او ټولنیز بدلون لپاره وسیله ګرځېدلي دي. لوی لیکوالان لکه داستایوفسکي او چخوف د خپلو سیاسي او ټولنیزو اندیښنو له لارې د خپلو اثارو په واسطه ټولنې ته د نوي فکر، پوهاوي او بدلون بلنه ورکړې ده.
ډېرى وخت، ادبیات هغه وخت خپل ټولنیز ارزښت تر لاسه کوي کله چې سیاسي مسایل او د فرد ازادي تر بحث لاندې راولي. مثلاً د کوندرا په اثارو کې د دیکتاتوري رژیمونو په مقابل کې د فرد مقاومت او ازادي غوښتنه مطرح کیږي. داستایوفسکي هم په خپلو اثارو کې د انسان رواني او فلسفي کړاوونه چې د سیاسي او ټولنیزو فشارونو له امله راولاړیږي، انځوروي.
ستر لیکوالان اکثراً د عمومي انساني تجربو له لارې د سیاست اغېزې بیانوي. دوی د سیاست په اړه ښکاره خبرې نه کوي، بلکې سیاست د انساني ژوند په ترڅ کې ښیي. مثلاً، چیخوف په خپلو ډرامو او لنډو کیسو کې سیاسي او ټولنیزې ستونزې په خورا هنري انداز او دقت سره وړاندې کړې دي، پرته له دې چې سیاست په مستقیم ډول محور وګرځوي.
ادبیات او سیاست هم تړاو لرلی شي او هم بېل کېدلی شي، او دا په دې پورې اړه لري چې لیکوال څومره خلاقیت، پوهه او د موضوعاتو وړاندې کولو وړتیا لري.

مسعود: د داستاني آثارو په لیکنه کې سیاست او مذهب، سیاسي او مذهبي لاملونه یا فکتورونه د یوه داستان پر منځپانګه، موضوع او مضمون څه اغیز لري؟

سحر: په داستاني آثارو کې سیاست او مذهب دواړه مهم او اغېزناک دي چې د یوه داستان پر منځپانګه، موضوع، او مضمون ژوره اغېزه لري. دا دواړه فکتورونه د بشري تجربو او ټولنیزو جوړښتونو پر اساس ولاړ دي او په تاریخي، کلتوري، او ټولنیزو بدلونونو کې جوړونکی رول لري، ځکه چې ډېرى وختونه لیکوالان له سیاسي او مذهبي مسائلو څخه الهام اخلي. مثلاً، سیاسي بدلونونه، جګړې، انقلابونه، ټولنیزې نابرابرې، او ظلمونه هغه موضوعات دي چې د سیاست له امله په داستاني آثارو کې منعکسیږي. په همدې ډول، مذهبي باورونه، روحانیت، عقیدې، او اخلاقي اصول هم د داستان موضوعاتو لپاره الهام بخښونکي کېدای شي.
داستاني آثار اکثره د هغو ټولنیزو او کلتوري شرایطو عکس العمل وي چې لیکوال ورسره مخ دی. سیاسي بدلونونه لکه د استعمار مخالفت، دیموکراتیک حرکتونه، یا د ټولنیز عدالت غوښتنې کمپاینونه، د لیکوال په فکر او نثر کې راڅرګندیږي.
عرفاني ادب هم د مذهبي تحریکونو او تصوف له لارې رامنځته شوی.

په ټوله کې، سیاست او مذهب د داستاني آثارو پر جوړښت او منځپانګه ژوره اغېزه لري، او دا دوه عوامل د لیکوالانو لپاره د الهام او فکر کولو سرچینې وي چې د هغو له لارې خپلې تجربې او نظریات لوستونکو ته وړاندې کوي.

مسعود: له سانسور پرته یوه آزاده او دیموکراتیک تشیال(فضا)، د داستاني آثارو په لیکنو کې د یو لیکوال په هڅونه او لمسونه کې څومره رول او نقش لري؟

سحر: د داستاني آثارو په لیکلو کې یوه آزاده او دیموکراتیکه فضا د لیکوال په هڅونه کې لوی او مهم رول لري. په داسې یوه فضا کې لیکوالانو ته د فکر او بیان آزادي ورکول کېږي، چې هغوی ته د نوو او نوښتګرو نظریاتو، مفاهیمو، او موضوعاتو د څرګندولو زمینه برابرېږي او لیکوالان له هر ډول محدودیت پرته خپلو افکارو او تخلیق ته وده ورکوي. د سانسور نشتوالی هغوی ته اجازه ورکوي چې خپلې اصلي او ریښتینې تجربې، احساسات، او نظریات په خورا اخلاص او صادقانه ډول څرګند کړي.
په سانسور لړونکو ټولنو کې لیکوالان مجبور دي چې له سیاسي، مذهبي، یا ټولنیزو ننګونو او شخړو څخه لرې پاتې شي او ډېر څه یې چې په زړه کې وي نالیکلي پرېږدي.
په آزاده او پرانیستې ټولنه کې، لیکوالان کولای شي هغه موضوعات، مسائل او مفکورې وپلټي چې په سانسور شویو ټولنو کې له خطر سره مخامخ دي. دا موضوعات کېدای شي سیاسي فساد، اجتماعي نابرابري، بشري حقونه، د جنسیت او نژاد موضوعات، د منل شویو نظرونو نقادانه ارزونه، او نور مسایل شا مل وي. په دې ډول چاپېریال کې لیکوالان کولی شي د ټولنې یا نړۍ پېچلې او متنازع مسئلې وڅېړي او خپل پیغام خلکو ته ورسوي.
په آزادو او دیموکراتیکو ټولنو کې لیکوالان دا فرصت لري چې د ټولنیز او سیاسي بدلونونو لپاره په ازاد ډول خپل نظرونه وړاندې کړي. دوی کولی شي پر واکمنو نیوکې وکړي، د ټولنې نابرابرۍ، ظلم او فساد ته ګوته ونیسي، او د اصلاحاتو او عدالت لپاره لیکنې وکړي.
په یوه آزاد فضا کې، لیکوالان د بېلابېلو فکري او سیاسي لیدلورو په اړه لیکل کولای شي، چې دا د ادبیاتو په تنوع او بداینه کې مرسته کوي. بېلابېل سیاسي، مذهبي، او فلسفي نظرونه د دې فرصت ورکوي چې ادبي نړۍ ډېره پراخه او رنګینه شي، او لوستونکي له مختلفو مفکورو او کلتوري تجربو سره آشنا شي.
آزاده فضا د انتقادي فکر وده هڅوي، چې په ادبیاتو کې ډېر مهم دی.
په داسې یوه فضا کې لیکوالان نه یوازې د خپل زړه خبرې کوي، بلکې لوستونکو ته د آزادو او بې سانسوره خبرو اوریدلو او په اړه یې د فکر کولو فرصت هم برابروي. د بیان آزادي د دې سبب کېږي چې لیکوالان خپل داستانونه او پیغامونه په اغېزمنه توګه وړاندې کړي، چې دا د ادبیاتو او ټولنې دواړو لپاره ګټور وي.
مسعود: ستاسې داستاني آثار د هیواد د ننه او بهر د رادیواوتلویزون له لارې خپاره شوې دي او کره کتنې ورباندې شوې ده او که نه؟ که هغه خپاره شوې دي، تاسې په خپلو وروستیو داستاني لیکنو او هنري کارونو کې یې د هغه اغیز څه ډول څېړئ؟
سحر: هو زما ځیني اثار شعرونه، کیسې او طنزونه د افغانستان د راډیوګانو ، تلویزیونونو او نړیوالو راډیوګانو لکه بی بي سي، ازادي او اشنا راډیو ټلویزیون له لارې خپاره شوي دي او کره کتنې ته هم وړاندې شوي دي. طبعي ده چې د اثارو خپریدل د لیکوال په هڅونه کې ډېر رول لري او کره کتنه لیکوال ته د هغه د اثارو نیمګړتیاوې ډیرې ښې په ګوته کوي او لیکوال د هغو په رڼا کې خپل اثار اصلاح کوي زما په اثارو یې ډیر ښه اغیز درلود. هغو نیمګړتیاوو ته چې زه هیڅ متوجه نه وم د کره کتنې په پایله کې ورته متوجه شوی یم او بیا مې د نورو لیکنو په وخت کې ورته پام کړی دی.
مسعود: ادبي کره کتنه څه ډول ارزوئ، او کله داسې هم پیښنه شوې چې تاسې پر خپلو آثارو او یا د نورو لیکوالو پر اثارو کره کتنه ترسره کړې وي؟

سحر: ادبي کره کتنه د ادبي آثارو د تحلیل، ارزوني، او تفسیر پروسه ده چې د یو اثر ادبي ارزښت، منځپانګه، تخنیکونه، او موضوعاتو ته ژور نظر کوي. کره کتنه نه یوازې د اثر ښکلا او تخلیقي اړخونه شني، بلکې د لیکوال فکر، د هغه ټولنیز او سیاسي چاپېریال، او په ټولنه او ادب باندې یې اغېزې هم څېړي.
کره کتنه د ادبي آثارو د ارزښت او اهمیت په ښه پوهېدو کې مرسته کوي. دا نه یوازې د لوستونکو لپاره د ادبي اثر د معنا او پیغام درک کولو زمینه برابروي، بلکې لیکوالانو ته هم د ځان اصلاح او پرمختګ موقع ورکوي. د کره کتنې پروسه د ادبیاتو د ودې او پراختیا لپاره بنسټیز اهمیت لري، ځکه چې دا د ادب په اړه ژور فکر، علمي ارزونې، او پوښتنې راپورته کوي، او لیکوالان هڅوي چې په خپلو کارونو کې نوښت او ژورتیا ته وده ورکړي.
له تیرو دوو لسیزو را هیسې په افغاني ادبیاتو کې کره کتنه تر پخوا زیاته او تر یو څه حده معیاري شوې ده د ادبي ټولنو په غونډو او مختلفو ادبي بهیرونو کې په ادبي اثارو منظمې کره کتنې شوې دي او همداسې یو شمیر ادبپوهانو او کره کتونکو په داستاني ټولګو او ناولو کره کتنې لیکلې دي. ما هم په ادبي غونډو کې په کره کتنو سربیره په یو شمیر کیسو او ناولونو نقدونه لیکلي دي، د دې تر څنګ مې پر یو شمیر افغاني فلمونو هم نقدونه کړي دي.
مسعود: په یوه ټولنه کې چې د ګروهو(عقایدو) او فرهنګ سانسور وي، ستاسې پر اند پر شاعر، لیکوال او داستان لیکونکي څه نقش و اغیز درلودای شي، څه ډول مبارزه ورته په کار ده ؟
سحر: په هغه ټولنه کې چې سانسور موجود وي، شاعر، لیکوال او داستان لیکونکي له جدي محدودیتونو سره مخ کیږي. سانسور د دوی د بیان ازادي محدودوي، خو دوی کولی شي پخپلو لیکنو کې له کنایي، طنز، استعارو، او سمبولیزم څخه کار واخلي ترڅو خپلې نظریې ټولنې ته ورسوي. د ښکاره انتقاد پر ځای د پېچلو ادبي ژانرونو او سبکونو له لارې حقایق بیان کړي، او د خپلو لیکنو له لارې د لوستونکو په پوهاوي او فکري بدلون کې رول ولوبوي. هغوی باید د خلاقیت له لارې له سانسور سره مقابله وکړي، او خپل پیغامونه په داسې ښه وړاندې کړي چې د سانسور په تیارو کې هم اغېزمن وي. نن چې زموږ په ټولنه کې سانسور حاکم دی زیاتره لیکوال نه شي کولای خپل نظرونه په واضیح ډول پخپلو لیکنو کې څرګند کړي خو بیا هم وینو چې ځینې لیکوال او شاعران له کنایي او سمبولیزم څخه په کټې اخیستنې ځینې لیکنې کوي او خپل نظر په یو شکل څرګندوي په ځینو مشاعرو کې لیدل کیږي چې یو شمیر شاعران پخپلو طنزیه شعرونو کې په واکمن حالت نیوکې کوي.
مسعود: یو شمیر ادیبانو، شاعرانو او لیکوالو د خپلو څېړنیزو او نوښتګرانه کارونو او فعالیتونو لپاره د بهرنیو لیکوالو منظوم او منثور اثار ژباړلي دي. ستاسې پر اند د بهرنیو اثارو ژباړه او یا زموږ د اثارو ژباړه په نورو ژبو کې د پښتو ادب و فرهنګ د پراختیا او پرمختګ لپاره څه اغیز ښندلای شي؟ او دا راته وویاست چې تاسې پکې ونده اخېستې ده او که نه؟
سحر: افغاني ژبو ته د بهرنیو اثارو ژباړه او هم برعکس ډیره مهمه مسله ده چې باید موږ ټول ورته ډیره پاملرنه وکړو له نیکه مرغه په وروستیو کلونو کې زموږ ژبو ته یو شمیر بهرني اثار را ژباړل شوي دي په دې لړ کې ما هم یو شمیر طنزیه کیسې را ژباړلې دي، خو دا بسنه نه کوي لازمه ده موږ د ژباړې یو ملي مرکز ولرو چې له لارې یې هم خورې ورې ژباړې همغږې شي یعني داسې به نه وي چې یو اثر څو کسان او څو څو ځله وژباړل شي او بل به د ژباړې بهیر منظم او ګړندی شي. موږ په جرمني کې د (پل کلتوري ټولنې) په چوکاټ کې د ژباړې مرکز جوړ کړی دی هڅه کوو یو شمیر جرمني اثار پښتو او دري ته وژباړو او هم افغاني اثار جرمني ژبې ته وژباړو. حقیقت دادی چې زموږ په ژبو کې زیات اثار نشته موږ باید ډیر بهرني اثار خپلو ژبو ته را وژباړو دا زموږ د ادبیاتو په پراختیا او پرمختیا کې ډیر مهم رول لري یو خوا زموږ په ژبه کې مختلف اثار زیاتیږي او له بلې خوا زموږ وطنوال له بهرنیو اثار او ادبیاتو سره اشنا کیږي نو په کار ده د بهرنیو کتابونو ترجمې ته زیاته پاملرنه وشی.

مسعود: د هنر، ادب او داستان ليکنو په برخو کې د نړۍ خورا نامتو او پېژندل شوي ليکوال څوک دي، چې د خپله ځانه يې عالي، په زړه پورې او تلپاتې شاهکارونه او آثار تر شا پرېښي دي. هيله ده، په دې برخه کې رڼا واچوئ او د دوی نومونه او اثار راته په ګوته کړئ؟

سحر: د داستان ليکنې په برخه کې ګڼ شمېر ليکوالان شته چې په خپلو غوره او تلپاتې اثارو سره يې نړيوال شهرت ګټلی دی دا ليکوالان د مختلفو ژانرونو، موضوعاتو، او فکري او ادبي مکتبونو استازيتوب کوي. له دې ډلې څخه د ځينو مشهورو ليکوالو او د هغوی د اثارو يادونه کولی شو.

د انګليسي ژبې تر ټولو مشهورليکوال او شاعر ويليام شکسپير چې مشهور اثار يې هملټ او روميو او ژوليت دي مشهور روسي ليکوال ليو تولستوی مشهور آثار يې جګړه او سوله او انا کارنينا بل نامتو روسي ليکوال داستايفسکي دی چې مشهور آثار يې قمار باز، د کارامازوف ورونه، جرم او سزا، بيچاره ګان او تر ځمکې لاندې ياداشتونه دي. ماکسيم ګورکي بل مشهور روسی ليکوال دی چې مهم اثار يې مور، زما پوهنځي او نور امريکايي ليکوال ارنست هيمنګوې مهم اثار زوړ سړی او سيند ، د جګړې په وخت کې مينه.

ايرلنډی ليکوال جېمز جوېيس مشهور آثار اوليس ، ډوبلينيان او د يوه ځوان هنرمند انځور. ګابريل ګارسيا مارکز کولمبيايي ليکوال چې سل کاله يوازيتوب او د طاعون په وخت کې مينه يې ليکلي دي، انګليسي ليکوال جورج اورول مشهور آثار يې ۱۹۸۴ ، د حيواناتو فارم او د کشيش لور دي.

چکي ليکوال کافکا چې مسخه ، محاکمه او نور اثار يې مشهور دي.

بله انګليسي ليکواله ويرجينيا وولف ده چې مشهور آثار يې ميرمن دالووي، د فانوس په لور دي.

فرانسوي ليکوال بالزاک مشهور آثار يې زنبق دره، انساني کوميډي، ديرش کلنه ښځه او اوژني ګراند دي، دغه راز روسي ليکوال انتون چيخوف چې تلپاتې لنډې کيسې او ډرامې يې ليکلي دي همداسې نور ډير ليکوال دي چې نړيوال ارزښت لرونکي اثار يې پنځولي دي.

مسعود: همدا راز موږ افغاني ليکوال لرو چې زيات رومانونه يې کښلي دي لکه: د هيواد د پياوړي ليکوال ښاغلي داکتر ببرک ارغند د (لبخند شيطان)،(۱۱۴۳) پاڼې، (پهلوان مراد و اسپی که اصيل نبود)، (۵۰۰) پاڼې، (کفتر بازان)، (۵۰۰) پاڼې، ستر او لوی رومانونه د خوږ ژبي ليکوال ښاغلي داکتر صاحب اکرم عثمان د (کوچهء ما) تاريخي رومان او داسې نور رومانونه لکه: (ښايستو)، (و، نه و يو شپون و) د يوه او مخکښ ليکوال ښاغلي سعدالدين شپون په قلم، (په کور يو ليونی)، د قدر وړ او ښه ليکوال ښاغلي محمد انور وفا سمندر ليکنه، (مينه او جګړه) ستاسې په زړه پورې اثر او نور... لرو. تاسې څه فکر کوئ زموږ په هيواد کې رومان ليکنه به د سيمې له هيوادونو په تيره بيا زموږ د هم ژبو هيوادونو سره سيالي او رقابت وکړای شي او که نه؟

سحر: په افغانستان کې د رومان ليکنې تاريخ او د ليکوالانو د تخليقي هڅو په رڼا کې کولای شو ووايو چې افغان ليکوالو د پام وړ آثار رامنځته کړي او د سيمې د هېوادونو سره د سيالی وړ آثار وړاندې کړي دي.

لکه څنګه چې تاسې د ځينو مخکښو افغان ليکوالانو لکه ډاکټر ببرک ارغند، ډاکتر اکرم عثمان، استاد سعدالدين شپون، او محمد انور وفا سمندر يادونه وکړه، دې او نورو افغان ليکوالو لکه استاد پسرلي، عبيدالله محک، اکبرکرګر، استاد اسدالله غضنفر، نصير احمد احمدي، سيامک هروی، ايمل پسرلي ، محب زغم، اجمل پسرلي، صفيه حليم، مصطفی سالک ، عارفه عمرلور، وږمه سبا عامر، توپاندا ساپی....د خپلو تخليقي او فکري وړتياوو له مخې خورا مهم آثار ليکلي دي.

د افغانستان ځانګړو شرايطو لکه جګړې، انقلابونه، او مهاجرتونو هم د ليکوالو لپاره د ليکلو ګڼ موضوعات رامنځته کړي دي.

د دې لپاره چې افغان داستاني ادبيات د سيمې په کچه او نړيواله کچه سيالي وکړي، يو له مهمو عواملو څخه نړيوال بازار ته لاره موندل دي. که افغان رومانونه وژباړل شي او په نړيواله کچه خپاره شي، نو د دې امکان شته چې دا آثار نړيواله پېژندنه ترلاسه کړي. لکه څنګه چې ځينې ايراني

او هندي ليکوالان نړيوال شهرت ته رسېدلي، افغان ليکوالان هم کولای شي د خپل ادب غږ نړيوالو ته ورسوي. موږ ډېر داسي اثار لرو چي د سيمې او نړۍ له ادبياتو سره سيالي کولی شي که دغه آثار په سمه توګه نړيوالو ته معرفي شي او د ژبې له محدوديتونو راووځي، نو ډېر امکان شته چي افغان رومان ليکوالان د سيمې په کچه سيالي وکړي او د نړيوالو ليکوالانو ترڅنګ ودرېږي.

مسعود: موږ غښتلي او پياوړي ليکوال لرو لکه غوث خيبري، اروابښاد امين افغان پور، اکبرکرګر، عبدالروف قتيل خوږياني، راحت زاخيلي، او نور... چي د ټولو يادونه ډېر وخت نيسي، خو لکه څرنګه چي ښايي د هغو اثارو په خپراوي او پيژندنه کې د پام وړ کار نه دی شوی. تاسي يې دک و دليل په څه کې وينئ؟ دولتي چاروکي تل د نشت په اړه خبرې کوي خو هغه څه چي شته د هغو په باب چوپه خوله دي.

سحر: نه يوازې دا قدرمن ليکوالان چي تاسي يې يادونه کړې ده نه دي ستايل شوي او اثار يې خلکو ته ښه نه دي ورپيژندل شوي زموږ نور زيات شمير ليکوال هم نه دي ياد شوي د همدغو او ځينو نورو محترمو ليکوالو ځيني اثار حتی چاپ شوي نه دي او يا تر ډيرو خلکو پورې نه دي رسيدلي. زموږ يو شمير ليکوال چي وفات شوي دي ځيني اثار يې چاپ شوي نه دي او ضايع شوي دي دليل يې ښايي دا وي چي يو خو دولتي ادارې خپل کارونه پخپل وخت او په ښه توګه سر ته نه رسوي او بل موږ داسي خلک يو چي ډيرو مهمو مسايلو ته توجه نه کوو ، په دولتي ادارو حساب بايد ونه شي خو زموږ کلتوري ټولنې بايد دې ته ډيره توجه وکړي.

مسعود: ستاسي له انده زموږ د هيواد د هنر، ادب او فرهنګ د پراختيا او پرمختګ په لاره کې کومې ستونزې او خنډونه پراته دي. آيا زموږ ليکوال، رسنوال(ژورناليستان) او د ډليزو رسنيو کارکوونکي کولای شي د دغو ستونزو او خنډونو پر وړاندې مبارزه وکړي؟ مهرباني وکړئ په دې اړه خپل ليد را سره شريک کړئ؟

سحر: په اوسنيو شرايطو کې زموږ د هنر او فرهنګ په لاره کې ډيرې ستونزې شته تر ټولو مهم خنډونه د بيان ازادي نه شتون او اوسني بنديزونه دي چي له امله يې د هنر او فرهنګ په ځينو ډګرونو کې حتی هيڅ کار نه شي کيدلای وروستي بنديزونه خو زموږ د هيواد نيمايي نفوس يعنی ميرمنې په دې برخه کې له کار و فعاليته محروموي چي بې له شکه زموږ د هنر او فرهنګ ودې او پراختيا ته ډېر زيان اړوي دا حالت افغان ليکوال او هنرمندان مايوسه کوي دغه راز د مالي سرچينو او ملاتړ نه شتون په دې لاره کې بله ستونزه ده په اوس وخت کې نه دولتي اړوند ارګانونه نه هم بهرني بنسټونه همکاري کوي زموږ موجودې کلتوري ټولنې يو شمير د نويو بدلونونو په پايله کې منحل شوې او يو شمير ليکوال او د دغو ټولنو مسوولين او چلوونکي بهرنيو هيوادونو ته کډوال شول. د هنر او ادب په برخه کې د معياري زده کړو کوم سيستم نشته د ژبو او ادبياتو ، ژورناليزم او ښکلو هنرونو پوهنځي چي زموږ په ډيرو پوهنتونونو کې شته تحصيلي نصاب يې ډېر زوړ دی او نه شي کولای نوي کادرونه د عصر له غوښتنو سره سم وروزي.

زموږ ليکوال او رسنوال د دغو خنډونو او ستونزو د هواري لپاره بايد هميشنی او نه ستړې کيدونکې مبارزه وکړي اوس د انټرنټ زمانه ده د هر چا غږ تر نورو په اسانې سره رسيدلی شي زموږ يو شمير ليکوال په بهر کې دي او موجود بنديزونه پرې اغيز نه لري دوی کولای شي هر ډول ليکنې وکړي او تر لوستونکو يې ورسوي همدارنګه کولای شي په دولتي اړوندو ارګانونو فشار راوړي چي خپلې دندې په ښه توګه تر سره کړي د ځينو هنري او فرهنګي بنسټونو مرستې جلب شي او د پوهنتونونو او فرهنګي بنسټونو د چارو او درسي نصاب د اصلاح لپاره هلې ځلې وکړي دغه راز فرهنګي ټولنې او ادبي بهيرونه بايد د هنر او فرهنګ د پرمختيا او پراختيا لپاره تر پخوا زيات کار او فعاليت وکړي.

مسعود: تاسي د يو تکړه شاعر، کيسه ليکوال، داستان ليکونکي او آزمايلي ژورناليست او رسنوال په توګه زموږ د هيواد د ځوان نسل ليکوال پښت ته د شعر و شاعرۍ او داستان ليکنې په برخه کې کومې سلا مشورې ورکولای شئ او وړانديزونه مو ورته څه دي؟

سحر: ځيني خبرې شته چې کولی شو د خپلو تجربو له مخې يې له ځوانو ليکوالو سره شريکې کړو زما په نظر تر ټولو لومړی مهمه ده چې زموږ ځوان او مبتدي ليکوال مطالعې ته ډيره پاملرنه وکړي، مطالعه د ادبي مهارتونو اساس دی. ځوان ليکوالان بايد په پراخه کچه مطالعه وکړي.
دا مطالعه بايد يوازې د پښتو يا خپل ملي ادب پورې محدوده نه وي، بلکې د نړی له بيلابيلو ادبي آثارو، افکارو، او فرهنګونو څخه هم د ګټې اخيستنې هڅه وشي. لوستل د ليکوال ذهن پراخوي، د بيان طريقه پياوړې کوي، او د نويو ليدلورو لپاره الهام ببښي.

زموږ ځوان ليکوالان بايد د خپل هېواد، کلتور، او تاريخ ژور درک او پوهه ولري. خپل کلتوري ارزښتونه، ژبني ټکي، دودونه او د خپلې ټولنې ارزښتونه بايد په خپلو ليکنو کې ځای کړي.
هره ورځ ليکل او د ليکو تمرين له مبتدي ليکوالو سره ډيره مرسته کوي دا د ليکوال مهارتونه لا پياوړي کوي. ځيني ځوان ليکوال کله کله له ما پوښتي چې نو څه وليکو داسي څه نشته چې موږ يې هره ورځ وليکو، زه ورته وايم اول خو موضوعات بيخي ډير دي چې بايد وليکل شي که فرضاً هيڅ څه مو په ذهن کې نه در ګرځي ورځنی خاطرې وليکئ دا خاطرې ممکن نن تاسي ته بې اهميته وي خو د وخت په تيريدو سره ارزښتمنې کيږي، ليکوالان بايد خپل افکار په منظمه توګه په کاغذ وليکي. ليکنه بايد په لومړيو کې يوازې د نظر څرګندولو لپاره وي، او وروسته بايد پر خپل کار بيا کتنه وشي او اصلاحات راوستل شي.
بل دا چې ځوان ليکوالان بايد له خپلو همزولو او تجربې لرونکو استادانو سره مشوره وکړي او خپل آثار د نقد او ارزونې لپاره وړاندې کړي.
نن سبا زموږ د هيواد په هره سيمه کې فرهنګي ټولنې او ادبي بهيرونه شته ځوان ليکوالان بايد په دې ادبي غونډو کې فعاله برخه واخلي.
د داستان ليکنې يوه مهمه برخه د کرکتر جوړونه ده. کرکترونه بايد ژوندي او واقعي انځور شي، نه يوازې په فزيکي بڼه، بلکې په رواني، احساساتي، او اخلاقي لحاظ هم بايد ژور انځور شي.
زموږ ځوان ليکوالان بايد په ليکنو کې د ژبې ښکلا ته ځانګړې پاملرنه وکړي او هڅه وکړي چې خپله ژبه روښانه، روانه او اغېزمنه کړي.
د افغانستان ځوان نسل ليکوالان د تخليقي، ټولنيزو او کلتوري ارزښتونو پر بنسټ د لويو ادبي آثارو ليکلو ښه وړتيا لري. که دوی خپلې مطالعې ته پراختيا ورکړي، په ژبه کې نوښتونه وکړي، او د خپل کلتور او تاريخي شاليد ژور درک ولري، کولای شي چې مهم ادبي آثار وړاندې کړي.

مسعود: ګران سحر صاحب ستاسي ټولې ليکنې او ادبي آثار د خورا ستاينې او منني وړ دي، خو هغه آثار، چې مينه والو، لوستونکو او اوريدونکو منلي وي او ډير يې خوښ کړي وي، راته په ګوته کړئ؟

سحر: مننه ما تر اوسه پورې په دې ډير فکر نه دی کړی، ليکنې مې کړې دي، فکر مې پرې کړی دی، بيا بيا مې اصلاح کړې دي او چې چاپ شوې دي اتې مې لوستونکو ته ور پرې ايښې دي چې قضاوت پرې وکړي هومره چې زه پرې خبر شوی يم چا مې يو نيم شعر خوښ کړی چا کيسه چا ناول خو که د کتابونو باره کې ووايم(مينه او جګړه) چې چاپ شو لوستونکو ډير خوښ کړ او په لږه موده کې ختم شو چې اوس يې زه هم نه لرم.
(زه يم ټړی، ته اوبه) زما د شعرونو وروستی ټولګه او (د کابل لويه تراژيدي) په نوم زما د ورځنيو ياداشتونو او خاطرو کتاب دی چې د کابل د تنظيمي جګړې پکې مستند شوې دي او (د ارګ نن او پرون) کتابونه ځينو لوستونکو خوښ کړي دي. ممکن يو نيم بل هم وي خو زه سم پرې خبر نه يم.

مسعود: په پای کې که راباندې داهم ولوروئ چې د خپل ادبي او فرهنګي ژوند خوږې او ترخې خاطرې راسره شريکې کړئ، لابه مو مننوی شم؟

سحر: ښايي د هر ليکوال لپاره خوږه خاطره د هغه د اثارو يا هم لومړني اثر يا ليکنې چاپ وي زما لپاره هم همداسې، کله مې چې لومړنی شعر د غزني په سنايي ورځپاڼه کې چاپ شو او بيا مې لومړنی شعري ټولګه (د لمر جنازه) چاپ شوه.

تيرې دوه لسيزې په افغانستان کې د فرهنګي فعاليتونو د عروج کلونه و د افغانستان په پلازمينه او ولايتونو کې ډيرې فرهنګي ټولنې او ادبي بهيرونه را منځته شول په کابل کې رشاد کره کتنې او افغان ادبي بهير منظمې اوونيزې غونډې لرلې چې زيات شمير ځوان ليکوال او شاعران يې وروزل خو په دې منځ کې افغان ميرمنې بې برخې وې هغوی به کله کله دې غونډو ته راغلې خو راحت به نه وې ډيرو دغو خويندو چې علاقه يې لرله دا چانس نه درلود چې له موجودو امکاناتو څخه ګټه واخلي چې دا د ټولو لپاره يوه ناکامي وه له نيکه مرغه د بې ريا فرهنګي خدمتګار ډاکترصاحب خوشحال روهي اوځو خويندو په همکارۍ مو (ميرمن کلتوري ټولنيز بهير) جوړ کړ او ډيرې افغان شاعرې او ليکوالې خويندې مو تنظيم او وروزلې چې دا مو په فرهنګي ژوند کې ښه خاطره او کاميابي وه.

او ترخه خاطره نه پوهيږم څه ووايم فرهنګي ژوند ټول خوږ وي يوه خاطره به ووايم چې ترخه نه ده خو يوه ناکامي وه هغه دا وه چې يو وخت فکر کوم ۱۳۶۳ کال و زموږ د شاعرې د پيل وختونه وو موږ په پکتيکا ولايت کې و او هغه وخت کابل ته و چکر لپاره راغلې و (افغانستان راډيو) د (ولولې) په نوم ادبي خپرونې پسرلنی مشاعره اعلان کړې وه دا مشاعره د حمزه بابا په دې بيت جوړه شوې وه.

چې پسرلی په موسيدو ښکاري
ښکلې ځواني په ويښيدو ښکاري

ما او درمحمد خپلواک هم دې مشاعرې ته شعرونه وليکل خپلواک صاحب دغه قافيه او رديف مراعات کړې و خو ما پسرلی ستايلی و نور مې د مشاعرې بيت په پام کې نه و نيولی خو فکر مې کاوه چې د خپلواک تر شعر به زما شعر ډير ښه وي.

له مشاعرې مخکې ما او خپلواک اروابناد نصرالله حافظ ته خپل شعرونه ولوستل. حافظ صاحب د خپلواک صاحب شعر خوښ کړ ماته يې په تمسخر وويل دا دې څه ليکلي دي؟ ويل دا لکه په اتڼ کې چې نور په يوه خوا اوړي او منظم اتڼ کوي خو ته په بله خوا اوړې ملګري خپلواک خو لا همالته راباندې وخندل. زه ډير مايوسه شوم.

هغه وخت زما لپاره ډيره ترخه خاطره وه اوس يې چې را يادوم او محترم حافظ صاحب مې را ياديږي ماته ترخه نه بلکې خوږه خاطره ښکاري د حافظ صاحب او خپلواک صاحب يادونه دې تل وي.

په درنښت، پېښتنې او ادبي مينه:

انجنير عبدالقادر « مسعود »

www.said-afghani.org ــ به صفحه اصلی